

MARX DEVRİMİ GELİŞMİŞ KAPİTALİST ÜLKELERDE Mİ BEKLİYORDU?

6 Eylül 2021

Yıldırım Koç

Marx'ı okumaya 52-53 yıl önce başladım. Kapital'in Birinci Cildi'ni, 1969 yılında Sol Yayınları'nın çevirisinden okumuşum; okurken çizdiğim yerler hâlâ duruyor. Daha sonra çevirilere duyduğum kuşku nedeniyle İngilizce metinleri kullandım ve kritik cümlelerde Almanca asıllarıyla karşılaştırdım. Örneğin, Marx "basit yeniden üretim" sürecindeki işverenleri anlatırken Almanca metinde "Kleinmeister" kavramını kullanır. İngilizce ve Türkçe çevirilerde bu konunun önemi genellikle atlanmıştır. Halbuki, örneğin Türkiye'de kapitalizmin gelişmesini ve işçi sınıfının durumunu inceleyecekseniz, Marx'ın bu kavramla kastettiği durumu iyi bilmeniz gerekir.

Böyle tartışmalı bir sürü konu var.

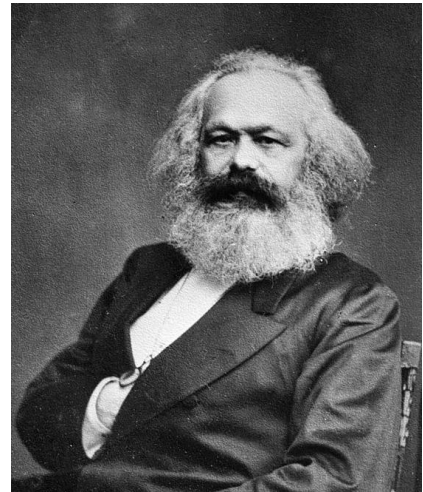
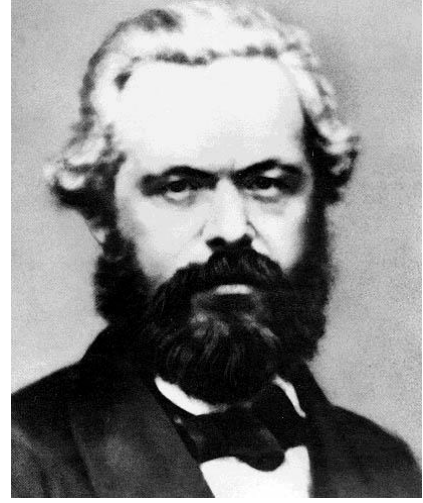
Bu konulardan biri de Marx'ın devrimi nerede beklediği. 1968-1969 yıllarında Marx'ın gelişmiş kapitalist ülkelerde devrim beklediğini öğrenmiştim. Diğer bir deyişle, Marx'ın devrim kuramında sömürgelerin hiçbir rolü veya etkisi yoktu. Sanıyorum birçok kişi bugün de böyle bir anlayış içinde ve buna bağlı olarak da, Marx'ın devrim kuramının yanlış olduğunu, Lenin'in bu yanlış düzelttiğini zannediyor. Diğer bir deyişle, benim 52-53 yıl önceki hatamı tekrarlıyor.

Halbuki kulaktan dolma bilgiyle yetinilmezse, Marx'ın devrim kuramının, gerçekliğin değişmesine koşut olarak, zaman içinde değiştiği görülecektir. Birkaç yazıda Marx'ın devrim kuramını ve özellikle de sömürgelerin bu devrim kuramı içinde artan önemini özetleyeceğim. Tekrar vurgulamakta yarar var. Marx'ın devrimi gelişmiş kapitalist ülkelerde beklediği görüşü son derece ilkindir, yanlıştır, Marx'ı ciddi biçimde okumayanların kulaktan dolma bilgiyle yaptıkları değerlendirmedir.

Marx'ın kafasındaki devrim stratejisi, yaşanan koşullara ve Marx'ın dünyadaki gelişmeleri kavrayışına bağlı olarak bir evrim geçirdi ve bu süreçte sömürgelerin bu devrim stratejisi açısından önemi giderek arttı. Yaşamının son döneminde ise gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimden umudunu tümüyle kesmişti.

1849 ve hatta 1852 yılına kadarki ilk dönemde, önce İngiltere'de ve ardından özellikle 1848-49 yıllarında kıta Avrupası'nda işçi sınıflarının büyük mücadeleleri söz konusuydu. Bu dönemde Marx ve Engels açısından sömürgelerin dünyadaki sosyalizm mücadelesinde bir rolleri ve etkileri yoktu; sömürgeler tümüyle edilgen konumdaydı. Hatta, Marx ve Engels'e göre, sömürgecilik, uyguladığı baskı ve zulme rağmen, dünyanın tarihsel olarak geri ve kendi iç dinamikleriyle gelişemeyen bölgelerini ilerletme ve çağdaştırma gibi bir işlev de yerine getiriyordu.

1849-1853 yıllarından yaklaşık 1857-58 yıllarına kadarki ikinci aşamada, Marx'ın gözünde sömürgeler, Avrupa'daki ekonomik ve siyasal krizi derinleştirecek ve hatta kriz tetikleyebilecek bir etmendi. Marx, Avrupa'da yeni bir devrimci dalganın yeni bir ekonomik krizin sonucunda oluşacağını düşünüyor ve bu krizin ortaya çıkması ve/veya derinleştirilmesinde Hindistan ve Çin'de bu dönemdeki ayaklanmaların etkili olabileceği değerlendirilmesini yapıyordu. Bu yıllardaki yazılarında Hindistan ve Çin'e eğilmesi, bu ülkelerdeki sömürgecilik karşıtı mücadeleden çok, bu ülkelerdeki gelişmelerin Avrupa ve özellikle İngiltere'deki etkileri nedeniyledi. Çin'deki Taiping ayaklanmasına (1851-1864) ve Hindistan'daki 1857-58 Sepoy ayaklanmasına bu gözle yaklaşıyordu.

Marx'ın devrim stratejisinde üçüncü aşama 1857-58 yıllarından 1872 yılına kadarki dönemde, İngiltere'de devrimin yolunun sömürgelerin bağımsızlığından ve I. Enternasyonal'in girişimlerinden geçtiği görüşünü benimsemesidir. İngiltere'deki devrim de Avrupa'nın diğer ülkelerini etkileyecekti. Artık sömürgelerin rolü İngiltere'deki krizi derinleştirmekle sınırlı değildi. Sömürgeler var olduğu sürece İngiltere'de devrim olanaksızdı. Çin ve Hindistan'daki ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlandığı koşullarda, Marx'ın umudu artık İngiltere'nin en eski sömürgesi olan İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesindeydi. 1864 yılında Birinci Enternasyonal'in kurulması ve çalışmaları da Avrupa'daki devrim umutlarını artırmaktaydı. Ancak Birinci Enternasyonal sömürge sorunuyla hiç ilgilenmedi. Bu dönem, İrlanda'daki devrimci hareketin yenilgisi, 1871 Paris Komünü sonrasında Avrupa'da yaygınlaşan ve özellikle Birinci Enternasyonal'i hedef alan gericilik dalgası ve I. Enternasyonal'in 1872 Lahey Kongresinde örgütün merkezinin ABD'ye taşınmasıyla son buldu.

Marx'ın 1872 yılı sonrasındaki yaşamı ise, Avrupa işçi sınıflarından umudunu kestiği bir dönemdir. 1873-1896 döneminde kapitalizmin ilk küresel ekonomik krizi yaşandı. Ancak sömürgelerin gelişmiş kapitalist ülkelerce paylaşılması ve emperyalist döneme geçiş, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarını sistemle bütünleştirdi. Marx umudunu Avrupa dışındaki ülkelerdeki gelişmelere kaydırıldı; Rusya'ya, ABD'ye ve sömürgelere umut bağladı. Ayrıca, ilginç bir biçimde, Rusya, Çin ve Hindistan'daki köy komünleriyle ilgilenmeye başladı. 1875 yılında yazdığı *Gotha Programının Eleştirisi* kitabından başka kitap yazmadı. Bu kitap da ancak 1891 yılında, ölümünden 8 yıl sonra basılabildi.

Marx'ın devrim stratejisinin evrimine ilişkin dört dönemi önümüzdeki günlerde özetleyeceğim.